DESTRUKCIJA

ARETÉ
IZDAVAČKA KUĆA

Naslov originala
Destrukce
Stanislav Biler

Edicija Reči koje leče

Za izdavača
Nina Gugleta

———————

Glavna i odgovorna urednica
Nina Gugleta

Urednica
Ana Šakan

Prevod
Tihana Hamović

Lektura
Jelena Janković

Korektura
Aleksandra Dunđerski

Dizajn korica
Monika Lang

Štamparija
Caligraph, Beograd

Tiraž
1000 primeraka

Izdavač
Areté, Beograd, 2025

Copyright © Druhé město – Martin Reiner, 2021
Prava za srpsko izdanje © Arete 2025

Sva prava zadržana.
Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti niti reprodukovati u bilo kom obliku bez pismene saglasnosti izdavača.

Projekat je realizovan
uz podršku Evropske komisije

DESTRUKCIJA

Stanislav Biler

sa češkog prevela
Tihana Hamović

www.arete.rs

2.

Koreni. Postojbina. Pošten posao. Novi život. Sav promrzao koračam zaleđenim poljem dok mi umom promiču razmišljanja o mojoj novoj situaciji. Nije bilo jednostavno odreći se svega i početi sasvim iz početka. Napustiti grad i prijatelje. Odseliti se na drugi kraj zemlje.

Grad me je ubijao, govorim sebi. Nisam imao mnogo prijatelja, razmišljam. Ova zemlja i nije mnogo velika, pada mi na pamet. Možda se ja nisam ničega ni odrekao, užasavam se. Ja sam pobegao.

Komplikovana jednačina ne može da se rešava od sredine. Mora se početi od početka. Tako sam se i ja vratio na početak. Na selo. U svet u kome su dva i dva još uvek četiri i u kome ne postoje nikakve nepoznate. U svet u kome ljudi žive zajedno i jedni za druge, a ne jedni pored i jedni protiv drugih. U svet u kome je još uvek jasno šta je dobro a šta zlo.

Punim plućima udišem nezagađen seoski vazduh. Poštenu mešavinu spaljenog mrkog uglja i stvari koje možda ipak ne bi trebalo da gore. Na obodu polja ocrtava se zgrada osnovne škole. Škole u kojoj se uče elementarne stvari. Stvari o kojima možemo da govorimo sa sigurnošću, kao što na selu možemo da živimo sa sigurnošću. Dva i dva su četiri, a muškarac spava sa ženom. Hajzenbergov princip neodređenosti i homoseksualnost neka ostanu u gradu. Horizont događaja neće zakucati ekser u gredu, a penetracija u alternativne telesne otvore neće dovesti do začeća. Na selu svet ima tri dimenzije i vreme svima protiče istim tempom.

Ponavljam osnovne stvari, istovremeno se trudim da u njih poverujem. Da ne sumnjam. Ukoliko sam živeo loše, sada ću živeti dobro. Nekada sam živeo na jedan način, sada ću živeti potpuno drugačije.

U osnovnoj školi se uče osnovne stvari, govorim sebi i razmišljam čime bih mogao da započnem svoj prvi dan. Na polovini godine, a ipak na početku. Osvrćem se po zanosnoj lepoti okolnih predela koji se skrivaju pod teškim velom smoga. Šuma, tlo, škola. Nekoliko desetina centimetara plodne zemlje nas razdvaja od smrti. Noge mi mrznu na zaleđenom polju dok sve jače odagnavam nametljivo pitanje kakvog smisla ovo ovo uopšte ima. Trčim i nadam se da ću ga zaboraviti, ali saplitanje i udarac licem u zaleđeno tlo podsećaju me da sam naposletku čovek koji će se radije saplesti nego što će zaista pobeći i negde stići. Na kraju sve stiže mene. Vučem za sobom svoju životnu starudiju, i što brže trčim, to me ona glasnije podseća na prošlost. Ukoliko želim da joj umaknem, moram polako i tiho da puzim. Da se gotovo ne pomeram. Da ne dišem.

Pokupim sa zemlje svoje razbijeno lice. Prljavo i krvavo. Takav je život, pomislim. Gledam zaleđeno polje na kome nema ni traga od mog pada, dok je moje lice puno tragova zaleđenog polja. Pitam se kako da očuvam dostojanstvo. Otpljunem.

Dugo sam planirao odlazak. Kad god bi nastala ma koja nepodnošljiva situacija, govorio bih sebi da nije važno, svakako ću uskoro otići, ovo se ionako više ne može izdržati, otići ću iz grada nekud gde se može disati, gde čovek ne nailazi uvek na zidove, prisećam se dok udišem garež mrkog uglja i stvari koje bi možda bilo bolje da ne gore. Lice mi je unakaženo tragovima zaleđenog polja.

Dugo sam planirao odlazak. Dugo sam o njemu pričao. Svima sam govorio da uskoro odlazim. Bio sam veoma ubedljiv.

Na kraju sam ubedio i samoga sebe. Čak su nakon izvesnog vremena mnogi mislili da sam već otišao. Otkud ti ovde? U poseti?, pitali bi me ljudi kad me sretnu. Nisam više nikome morao da objašnjavam zašto hoću da odem. U vazduhu je visilo drugo pitanje: Zašto sam još uvek tu?

U to vreme, kad bi se dešavale izvesne nepodnošljive stvari, nisam više ja bio taj koji bi govorio da će svakako uskoro da ode. Drugi ljudi bi mi govorili, ma tebi je ionako svejedno, uskoro ideš i baš te briga. Situacija je postala do te mere neodrživa da je svima već postalo neprijatno moje puko prisustvo. Bio sam toliko ubedljiv da sam na kraju jednostavno morao da odem. Bilo je lako živeti sa idejom o bekstvu. Ništa nije bilo ozbiljno ni istinsko, sve je bilo privremeno i neobavezujuće. Ali šta sad?

Ovde na selu je sve jednostavno. Ovo je škola i u njoj se uči. Na ova vrata se ulazi i takođe izlazi, ovde su stepenice, njima se penje i njima se spušta, da, a iza ovih vrata je vaš kabinet. Sve je tako jednostavno, kao što su dva i dva četiri. Kabinet nije samo vaš. Nije ipak baš tako jednostavno, vaša koleginica je verovatno negde skoknula, ne znam gde, možete posle da je pitate, danas je, u stvari, slobodan dan, zato nije ovde, baš sam pomislio kako su bubašvabe nešto mnogo tihe.

Idemo sada u moju kancelariju da potpišemo papire. Krenuo sam za direktorom škole, ali na moje iznenađenje, prošli smo pored vrata sa natpisom direktor i zaputili se prema izlazu. Prešli smo preko ispucalog betonskog platoa i stali ispred zelenih vrata objekta koji bi mogao da bude garaža. Direktor je otključao, vrata su zaškripala, a prostor nalik na radionicu natrpanu stvarima koje neko, najverovatnije, nije imao srca da baci, obasjala je svetlost žmirkajućih sijalica.

Gde li sam ga stavio, pita se direktor i otvara fioku radnog stola. Evo, ovde mi potpišite, pruža mi ugovor o radu prošaran masnim flekama. I još ugovor o zakupu kuće. Na brzinu potpisujem. Tako, to smo završili, kaže direktor i baca ugovor

u kartonsku kutiju u kojoj zapažam žutu hartiju starih novina među kojima viri butina sa naslovnice magazina *Leo*. Kako se predaje, to valjda znate, deca su svuda ista, a ukoliko vam bilo šta bude potrebno, koleginica će vam sve objasniti. Mene možete naći svuda po školi, ali zašto biste me tražili?, direktor mi postavlja pitanje kao da zaista očekuje odgovor. Pa, ja mislim da ću nastaviti posao svog prethodnika najbolje što umem, razbijam tišinu više iz navike, nego zato što mi zaista smeta.

To nikako, uzvraća začuđeno čovek upalih grudi i isturenog stomaka.

... a zašto ne?

Zato što je mrtva.

... to nisam znao, mislio sam da je samo prešla na drugo radno mesto.

Mrtva je.

... žao mi je.

Vi ste je poznavali?

... ne, nisam, nisam znao ni da je to bila žena, šta joj se desilo?

Umrla je, mogao bih tu negde da nađem i njen ugovor o radu, ako hoćete da ga vidite.

... mislim da nije potrebno.

Sigurno mi je tu negde, kaže direktor i vadi iz kutije najpre moj ugovor, a onda naizmenično stare novine i stare pornografske časopise. Evo ga, pogledajte, pruža mi ofucane prljave dokumente dok se svetlost sijalice odražava na njegovoj ćelavoj glavi.

... ali ovo nije ugovor, kažem u nadi da će se sve nekako objasniti.

Nije, to je garantni list za trimer za travu, vidite, garancija je istekla pre pet godina, ako se pokvari, moraćemo sami da platimo popravku, možda neće moći ni da se popravi i moraćemo da kupimo novi, ali od čega? Ko će nam ga kupiti? Ako ne budemo kosili dvorište, celo će zarasti, na kraju će

progutati školu. Gledao sam dokumentarac o gradu koji su ljudi napustili, ceo grad je progutala prašuma i po hramovima i školama danas jurcaju majmuni, kaže mi direktor sve gnevnijim glasom. Dovoljno je vrlo malo da se ceo svet sruši, nastavlja direktor. Jedan pokvareni trimer i svet se ruši kao domine, direktor seda na stolicu, glas mu drhti, sa stola uzima arhivski primerak magazina *Leo* i polako ga prelistava. Disanje mu se umiruje i napetost nau licu popušta. Pokušavam da se pozdravim, ali on ne reaguje. Odlazim. Valjda će mi koleginica biti podrška kakvu je obećao, pomišljam dok za sobom zatvaram zelena vrata garaže. Podižem pogled ka školskoj zgradi koja izgleda kao da ju je od nekoliko delova zalepio neki rasejani bog. Kao da je dete gradilo kuću od lego kocaka i usput menjalo namenu građevine. Mislim da ovu školu niko nije gradio kao školu. Na pročelju se proteže nekoliko pukotina.

3.

Stojim pored kuhinjskog prozora. Gledam krvavi sjaj. Ispijam mračnu kafu. Sunce se odbija o crvenu školsku fasadu. Na ulici vetar nosi letak. Tama postoji samo zato što ne opažamo svetlost koja je prožima. Osećam hladan vazduh kako struji kroz šupljine starih prozora. Letak stoji u prostoru, oko njega leti svet. Kažemo da u nešto upiremo pogledom, kao da je to magični zrak u našoj moći. A zapravo samo izlažemo mrežnjaču talasima vidljivog spektra svetlosti kao hodajući radari sa bizarnim ekstremitetima.

Od dodira svetlosnih čestica naš mozak sklapa dobro poznate konture sveta izostavljajući sve pojedinosti suvišne za život životinje, pomislio sam i otpio iz šolje gutljaj omamljujuće tečnosti. Ali kako mogu da znam, iznenada sam se prestra-

vio, da ono što vidim zaista postoji u tom obliku? Posmatram glatku površinu stola, beli zid i zategnutu ljusku jabuke. Vrlo dobro znam da pod mikroskopom ne bi ostalo baš ništa od ovog povezanog glatkog sloja sveta. Svet ne izgleda ovako, a ipak ga ovako vidim. Svi moji zaključci o svetu proističu iz laži. Svet se prikazuje kao dečji crtež. Krećem se u dementnoj parodiji stvarnosti, jer stvarnost ne bih bio u stanju da shvatim. Šolja kafe je dopola prazna. Dosipam u nju votku koju sam našao u frižideru. Ubrzo se smirujem. Pre nego što sednem na stolicu, opipam je. Da bih se uverio da stvarno postoji.

Bonus: Na raspolaganju opštinska kuća, pisalo je u oglasu rubrike *Ponuda*, koji me je privukao da se zaputim ovako daleko, prisećam se dok sedim za stolom. Sopstvena kuća sa dvorištem, sigurnost i čvrsti temelji. Ovako treba da izgleda život, govorim sebi i udišem život plesnivih zidova. Kuhinja. Sto pored prozora sa pogledom na školu. Iznad njega sa tavanice strči gola sijalica. Dve stolice. Dotrajali kuhinjski elementi. Pored kuhinje soba, dnevna valjda. Prašnjavi luster. Jedan prozor gleda na školu, drugi, sa suprotne strane, na dvorište. Drveće u dvorištu je za sada bez lišća, ali to će se brzo promeniti, radujem se. Između prozora je stara sofa. Pored nje konferencijski sto. Na zidu jedna polica. Prekoputa nje, pored vrata, uzana biblioteka koja zjapi prazna. Vrata koja vode u poslednju sobu. Spavaću. Singl krevet. Jedan orman. Prozor koji gleda na školu. Guram krevet u dnevnu sobu. Nakon kratkog premišljanja, smeštam ga u ćošak pored prozora koji gleda na dvorište. Prekoputa peći. Guram i orman iz spavaće u dnevnu sobu. Celim putem cvili i škripi. Bojim se da neće izdržati. Naprežem sve svoje snage. Nema ih mnogo. Iz spavaće u dnevnu sobu vode ogrebotine na drvenom podu. Dolazi i orman, kojim sam zaklonio prozor koji gleda na školu. Iza njega se sada svetlost probija samo kroz uzani procep sa

desne strane. Pružam se na krevet. Gledam u tavanicu. Tišina. Tonem u san, nakratko.

Šetam se dvorištem. Gurkam trulo lišće dok koračam. Kao da ga niko godinama nije grabuljao. Podižem pogled ka ogoljenim krošnjama. Obnaženi svet uskoro će se obaviti velom zelenila. Osmehujem se. Ovo su one sitne radosti koje životu daju dubinu i smisao, pomišljam.

Ne možete tamo!, začuje se. Iza ograde proviri proseda nakrivljena glava, lica izobličenog od besa koji sigurno izvire iz podzemlja mnogih hiljada sitnih nepravdi, kako je to obično slučaj kod ovako istrošenih lica.

… izvinite, mi se ne poznajemo, nastojim da zvučim prijateljski, ali moj ton zvuči previše nesigurno i mucavo, ja živim ovde, ovo je sada moje dvorište, tek sam se doselio, objašnjavam čoveku.

Znam, sve znam, vi ste učitelj, imate neko čudno ime, ja sam gradonačelnik, kaže moj komšija gradonačelnik.

Drago mi je što vas upoznajem, kažem čoveku iza ograde i neko vreme se kolebam razmišljajući je li moguće nekoga stvarno upoznati, naročito za pukih nekoliko trenutaka. Kako mi uopšte može biti drago što ga upoznajem, kad niti ga upoznajem niti ga znam, pomišljam dok mu stežem ruku i kao u transu ponavljam da mi je drago što ga upoznajem.

Opština upravlja školom, kako vam je sigurno poznato, opština takođe poseduje ovu kuću i dvorište, kako vam je sigurno poznato. Dakle, ona nije vaša, već naša. Mada, zapravo, nije više ni naša. U svakom slučaju, ja moram da pazim da se ovom imanju ništa ne desi, ma kome ono danas pripadalo, što sigurno, kao obrazovan čovek, razumete, kaže mi gradonačelnik, a ja radije prećutim da malo šta razumem. Šta ljudi ovde zapravo rade?, pitam prestravljeno samoga sebe i moj uznemireni pogled se iznutra okreće prema crvenilu komšijinog lica, dok mi je, po vlastitim rečima, tako drago što ga upoznajem.

I sami vidite da vas čeka brdo posla, komšija pušta moju ruku. Dvorište nije sređeno. Stabla su prerasla. A kuća, pa, vidite i sami. Kasnije ću vam pokazati šta je sve potrebno uraditi. Oko kuće uvek ima brdo posla, nećete imati kad da sednete. Ja to znam, ovu kuću sam sâm izgradio, komšija mi pokazuje na ogromnu kuću. Uvek oko nje ima šta da se radi, uvek, ponavlja.

To je velika kuća, kažem, tek da bih nešto rekao. Drago mi je da vam se sviđa, odgovara komšija, a ja radije skrivam istinu da mi se njegova kuća baš i ne sviđa.

Ja nisam došao na gotovo, nastavlja gradonačelnik opštine. Sâm sam je izgradio. Ciglu po ciglu. Posmatram njegovu kuću i pomišljam da tih cigli možda ima nepotrebno mnogo. A kada ne radite nešto na kući, nastavlja komšija svoju litaniju, tu je dvorište.

Ovo je prava radost, tako lepo dvorište, nastojim da razvedrim komšiju i već se radujem povratku šetnji po natrulom lišću, jer je to jedna od retkih radosti koju mi život pruža. Ne znam da li više volim šuškanje lišća pod stopalima ili vruskanje svežeg snega. Tokom cele godine se radujem kako će se lišće osloboditi zelenila i sručiti na zemlju, gde ga čekam kako bih se šetao kroz to rasipništvo prirode. U duhu vremena i zemlje u kojoj sam se rodio, voljom ljudi koje nikada nisam upoznao, ja sam ateista koji veruje u razum i ljudsko saznanje. Ali ipak, pomislim, da sam ja Bog, svet bih stvorio tačno ovakvim. Sa opalim lišćem, snegom, okeanima koji zapljuskuju plaže i usitnjavaju kamenje u pesak, sa kojeg naši tragovi na Zemlji nestaju nakon nekoliko naleta talasa. Da sam ja Bog, stvorio bih svet tačno ovakvim kakav jeste, baš ništa ne bih menjao, pomišljam i shvatam da nisam nevernik svojom odlukom, već naprotiv, usled neodlučnosti. Ljudi su nekada morali da se usprotive i odluče da neće verovati u Boga, ali ja ništa nisam odlučio. Ja sam bez vere iz konformizma, uopšte se time podrobnije ne bavim. Iz istih razloga verujem u razum

i saznanje, pomišljam i odjednom se plašim da možda ne verujem ni u razum ni u saznanje. Celo telo mi drhti od strepnje da ne verujem ni u Boga ni u razum. Pružam ruku ka ogradi da se uverim da je makar nešto stvarno.

Radost?, nastavi gradonačelnik, pih, to je pre svega posao!, komšijine reči me iz zanesenosti vrateu natrag u njegovu realnost. I to bez prestanka, ukrug, nećete stati od posla, koliko puta se samo zapitam čemu sve to. Ja ovde rintam, ma ne vredi pričati, ali pogledajte i sami, nigde nijedan list. Neće se samo počistiti. Stvarno, u njegovom betoniranom dvorištu ne vidim nigde nijedan listić i to me prepadne, dok je vaše dvorište puno lišća, obojica pogledamo moje dvorište puno lišća, ja se umirim.

Lišće pada sa drveća, nastojim da se uključim u debatu čiji smisao mi izmiče, a nisam siguran ni kojim sledom rečenica se odvija. Koje rečenice izgovaram, a koje samo pomišljam.

Upravo tako, neće ga drveće samo pokupiti, je li tako, učitelju, to moramo mi ljudi, zar ne? Od ovog drveća ionako nema nikakve vajde, staro je, ne rađa plodove, moraćete da ga posečete.

Ja volim staro drveće, uskoro će ozeleneti…

… ozeleneti? Zašto bi ozelenelo? Šta time hoćete da kažete?

… pa samo sam mislio, njihova hladovina…

… za hladovinu je najbolji suncobran, sa njega ne pada rusvaj, uvek možete da ga stavite tamo gde vam je potrebno, kaže mi komšija, kao da je tako lako znati šta je čoveku tačno potrebno.

Jednom sam sedeo pod drvetom i na glavu mi je pala kruška, nastavlja gradonačelnik. Ja imam suncobran, pokazaću vam ga, i vi treba takav da nabavite i bićete mirni. Ništa vam neće padati na glavu. Videćete i sami da će tako biti bolje. Mi ovde svi imamo suncobrane. Na selu se neprestano radi, čovek je srećan kad ima malo mira, kaže mi komšija usred

mrtvila kasnog poslepodneva. Videćete i sami kako će vam dvorište blesnuti kada počistite lišće. Onda ćete poseći stabla i bićete mirni, uznemiruje me komšija svojim rečima, dok se zraci Sunca što lete sto pedeset miliona kilometara kroz prazninu svemira probijaju granama starih stabala jabuke, da bi brzinom od trista hiljada kilometara u sekundi udarili u površinu neraščišćenog dvorišta. Njihov odraz opažam kao lišće, grane ili travu, dok zapravo posmatram Sunce. Na trenutak me prestravi pomisao da Sunce u stvari posmatra nas, čak i mene, dok ovde stojim i mucam kao idiot, a ne kao vrhunac evolucije. Nešto me zasvrbi na zadnjici, ali nastojim da se ponašam dostojanstveno. Odlučim da se uhvatim za ogradu da ne bih pao. Istina je da mi se čini da stojim u mestu, ali vrlo dobro znam da baš ništa ne stoji u mestu. Ukoliko bi se rotacija Zemlje naglo ubrzala ili usporila, sigurno tu promenu ne bih podneo i pao bih. Držim se za ogradu i na trenutak se osećam na sigurnom. Čini se da se sve oko mene kreće istom brzinom. Za sada.

Znate, nastavlja komšija, najvažnije je da se ljudi slažu, dobri odnosi sa komšijama, to je najvažnije. Ovo što se danas dešava, to je ludnica. Čovek prosto nije pametan. Juče sam video kako je devojčica istrčala iz škole i trčala kao dečak. Šta vama da pričam? Ovde u dvorištu je stajao jedan stari orah, ali morao sam da ga posečem. Neću vas zadržavati, imate brdo posla, kaže mi gradonačelnik, a ja zamišljam kako bi izgledalo da čovek prosto nije pametan.

Otišao sam da se prošetam selom. Uverio sam se da stvarno ni na jednom travnjaku nema lišća. Mada uglavnom nisu baš toliko čisti kao dvorište mog novog starog komšije. U većini dvorišta nema nijednog većeg stabla. U onima gde imadrveća, ispod njih nema nijednog lista. Moždanad selom bdi starozavetni Bog koji kažnjava okrutnom smrću svakoga ko natruli list ostavlja da leži pred Božjim licem.

Nastavljam šetnju brzinom od približno tri kilometra na sat. Oko Sunca jurimo brzinom od 108 hiljada kilometara na sat. Naš Sunčev sistem se oko centra galaksije kreće brzinom od 792 hiljade kilometara na sat. Svemir se širi rastućom brzinom. Celokupna materija će se jednog dana rasuti u beskonačnom prostoru i ceo svemir će propasti u ledenu smrt i tamu. Podižem pogled ka nebu. Sunce je iza oblaka, ali i dalje je tu, umirujem se. Za pet milijardi godina pretvoriće se u crvenog diva i pokosiće sav život na Zemlji. Ne razumem kako u takvoj situaciji da nađem motivaciju da grabuljam lišće. Gledam oko sebe, vidim svet za koji znam da izgleda drugačije. Sležem ramenima. Uskoro ću umreti. Bez ikakve šanse da bilo šta shvatim, umirujem se. Ali šta da radim u međuvremenu?, uznemiruje me pitanje od koga sam mislio da sam pobegao došavši ovde.

Mislim da sam se prošetao jednom polovinom sela. Na jednoj strani je bila škola, dakle, i ja, a na suprotnoj crkva sa visokom belom kulom, makar mi je tako izgledala situacija iz moje majmunske perspektive, pod onoliko svetlosti koliko nam je pružala naša voljena zvezda. Sa nekoliko izuzetaka, sve kuće su bile sređene, sa dobrom izolacijom, opremljene PVC prozorima i okrečene najčudnijim bojama koje sam ikada video. Pritom nije bilo slučaja da se neka nijansa ponavlja, primetio sam. Moraću da pitam komšiju da to nije neki običaj ili možda propis koji tera moje nove komšije da kreče kuće u nijanse koje bodu mrežnjaču.

Dok sam se šetao i razgledao dvorišta, primetio sam da me iz svake kuće neko posmatra. U jednoj kući se pomerila zavesa. U drugoj žaluzine. Iza prozora su se vrzmali obrisi figura. Sigurno ih muče iste strepnje kao i mene. Haos koji raste pri svakom našem pokretu i besmisao singularnosti.

Hteo sam da delujem prijateljski, pa sam se u nastavku šetnje usredsredio na neprestano osmehivanje. Mahnuo sam